

HET POST-HISTORISCHE TIJDPERK EN DE FUNCTIE VAN DE GESCHIEDSCHRIJVING.

Verslag van de viering van 25 jaar *Spiegel Historiael*.

Monique Kroes

Op 23 november vierde het tijdschrift *Spiegel Historiael* haar vijftiengste verjaardag. In het Rijksmuseum kwamen ongeveer 150 mensen bijeen in de David Roëll-zaal, de pronkzaal van de Nederlandse overzeese geschiedenis. Tussen het publiek leken geen mensen jonger dan 25 jaar aanwezig te zijn. Jammer dat er zo weinig studenten te zien waren. Hadden zij geen belangstelling voor het 'familiefeestje', zoals de redactie deze gelegenheid zelf noemde? Of waren er misschien toch voornamelijk genodigden?

Een lezing en een forumdiscussie stonden op deze middag centraal. De eer een lezing te houden was gegeven aan Prof.dr. H.W. von der Dunk; hij koos als onderwerp de vraag *Breekt het posthistorisch tijdperk aan?*¹ Na de val van het communisme in Oost-Europa en de Sovjet-Unie is volgens H.W. von der Dunk des te duidelijker geworden dat de fundamentele ideologische polariteit, die sinds het einde van de negentiende eeuw de mensen verdeelde in liberalen en socialisten, is overgegaan in een liberaal-sociale consensus. Het 'einde' van het communisme duidt tevens op het einde van de traditie en ideologie van de Verlichting. Deze gedachte is niet nieuw. Volgens sommigen bevinden we ons in het post-historische tijdperk, waarin de geschiedenis in de ons vertrouwde vorm is afgelopen. De postmodernisten zeggen ons, dat de moderniteit ten einde is waarin het gebruik van de ratio en het belang van het autonome individu centraal staan. De huidige situatie is er één waarin alle idealen van de Verlichting behaald zijn, ja zelfs overtroffen zijn. Nu is het intrigerende van de twintigste eeuw volgens Von der Dunk, dat de idealen van de Verlichting zijn veranderd in hun tegendeel. Er is door de technologie om ons heen een schijnwereld gecreëerd die ons denken en voelen verandert. De humanitaire vooruitgang heeft geen gelijke tred gehouden met de technologische vooruitgang. Zowel in de natuur- als in de menswetenschappen heeft een schijnwereld, gebaseerd op technologisch denken, werken met modellen en kunstmatige metaforen, de werkelijkheid vervangen. Betekent dit, dat wij afscheid moeten nemen van de Verlichtingstraditie? Breekt er een post-historisch tijdperk aan? Eschatologische verwachtingen zijn ook nu weer hoorbaar, als zou het postmodernisme leiden tot "een ziel- en normloos hedonisme". Tegelijkertijd wordt echter door postmodernisten geconstateerd dat het onbegrensde vertrouwen en geloof in de rede tot ontmenselijking en culturele ontsporing heeft geleid. Von der Dunk beantwoordt de vraag met

1 Deze lezing is in een samenvatting gepubliceerd in NRC Handelsblad op 23 november 1991 en is in zijn geheel te lezen in *Spiegel Historiael* januari 1992 (jaargang 27, nummer 1).

een optimistische blik en wel om historisch gefundeerde redenen. Het hedendaagse posthistorische tijdperk heeft volgens hem een vermomming die historisch aandoet. Als we volgens hem onder 'geschiedenis' de onophoudelijke worsteling verstaan tussen mensen met veranderende zegswijzen en veranderende voorstellingen van de wereld, dan zal er juist in een tijd waarin een verstand evenwicht lijkt te zijn ontstaan een wending mogelijk zijn. Door de staatkundige ontbindingen in Europa lijkt dit te worden geïllustreerd: de euforie van het jaar 1989 is geweken voor verwarring en radeloosheid. Deze onzekerheid biedt ruimte voor nieuwe problemen en nieuwe mogelijkheden.

Vervolgens bood dhr. N.H. Witteman museumdirecteur H. van Os symbolisch het eerste jubileumexemplaar van *Spiegel Historiael* aan. Vooruitlopend op de forumdiscussie benadrukte Van Os in zijn dankwoord het belang van popularisering van de geschiedschrijving.

In de forumdiscussie zou worden gediscussieerd over *De functie van de geschiedschrijving in deze tijd*. Het forum bestond uit H.J.L. Vonhoff in de functie van voorzitter, de historici prof.dr. K. van Berkel, prof.dr. H.W. von der Dunk, de literatuurhistoricus prof.dr. H. Pleij, de journalist en bijzonder hoogleraar J.A. Blokker en de journalist prof. H. Beunders die H.J.A. Hofland verving. In deze discussie kwamen een viertal actuele onderwerpen aan de orde, die gezien de tijd vrij vluchtig besproken moesten worden. Een eerste voor de hand liggend discussiepunt bestond uit de vraag of een historicus de kennis van het verleden op een verstaanbare wijze naar buiten moet brengen voor een groter publiek. Pleij koos voor een "voor de hand liggend 'ja'". Hij noemde als argumenten het plezier in de bestudering van de geschiedenis en het leren experimenteren met het heden op grond van verkenning van het verleden. Het ging volgens hem om de noodzaak om het spel (de geschiedenis) nog eens over te doen, een mening die ook vaak in Amerika te horen is. Een duidelijk 'nee' was het antwoord van Van Berkel, voortkomend uit een onderscheid dat hij maakt tussen onderwijs en wetenschap, en de presentatie van de geschiedwetenschap naar buiten toe. Op dit standpunt sloot Von der Dunk aan door te stellen dat er historici zijn in verschillende soorten en maten, variërend van mensen die met zeer specialistische studies bezig zijn en mensen die "wat er in de kelders van het historische bedrijf gebeurt synthetiseren en naar buiten brengen". De beide journalisten Blokker en Beunders noemden juist het belang van een vermenigvuldiging van de historische wetenschap en de journalistiek naast het bestaan van specifieke geschiedbeoefening. De historische kennis kan met name politieke argumenten ondersteunen.

Een tweede vraag luidde of historici een functie hebben bij de beoordeling van maatschappelijke problemen en of er dan niet een branchevervaging met de journalistiek optreedt. De journalist Beunders zag toch ook een aantal nadelige kanten aan een grensvervaging tussen geschiedbeoefening en journalistiek. Een voorbeeld hiervan is de verwording van krant tot boek en van boek tot krant: "de historicus populariseert, maar de noot ontbreekt". Deze opmerking lokte reacties uit van enkele andere forumleden die van mening waren dat het ontbreken of weinig voorkomen van noten niet een diskwalificatie hoeft te zijn voor een geschiedschrijver. Als bekend voorbeeld van een zeer begaafde historicus die in de regel weinig noten gebruikte werd Huizinga genoemd. Dit criterium ter aanduiding van bekwaam- of onbekwaamheid

van een historicus kwam hiermee te vervallen. Volgens Von der Dunk was de branchevervaging geen probleem. Specialisatie in de journalistiek of in de geschiedschrijving is niet een kwestie van vakopleiding maar van kwaliteit voor het één of voor het ander. Van Berkel bracht een nieuw punt in door erop te wijzen dat de historicus de laatste tijd regelmatig in de media mag optreden voor het geven van achtergrondinformatie, maar dat hij in dat optreden nooit de actieve partij is. De media kan de historicus in een bepaalde vorm presenteren, zoals zij dat wil. Pleij, woonachtig in Hilversum en regelmatig uit de achtertuin gehaald om in de media op te treden, beschouwde de branchevervaging niet als negatief, maar vroeg zich af of het evenwicht tussen de verschillende soorten historici misschien niet zoek is.

"Maakt de politiek voldoende gebruik van de expertise van historische informatie, en is dit überhaupt nog mogelijk in een democratisch model waarin lange-termijn-denken verdwenen lijkt te zijn?", zo luidde de derde vraag. In het meest recente geval van de Vredesconferentie voor Joegoslavië lijkt die historische kennis niet te worden gebruikt. Historici moeten daarom hun eigen plan trekken en zich minder van het publiek aantrekken, was de mening van Van Berkel. In 1979 werd de historische expertise wel gebruikt door de Amerikanen ten tijde van de val van de sjah in Iran, maar hielp deze niet volgens Blokker. Von der Dunk merkte relativerend op dat historici voor dergelijke problemen geen recepten kunnen voorschrijven. Worden historici wel geraadpleegd, dan gebeurt dat in de regel beter door Engelse en Duitse interviewers dan door Nederlandse interviewers. Pleij stelde een verandering van de vraag voor. Na de Tweede Wereldoorlog zijn er allerlei 'verrassingen' geweest, gebeurtenissen die niemand had voorzien. De relevante vraag is dan, of historici die verrassende gebeurtenissen hebben zien aankomen maar dat er niet naar hen is geluisterd, of dat historici deze gebeurtenissen evenmin hebben zien aankomen. Het antwoord hierop bleef uit. Vonhoff, politicus en historicus, rondde dit debat af met de opmerking dat politici de geschiedenis gebruiken zoals een dronkeman een lantaarnpaal, namelijk (slechts) ter ondersteuning en ter verlichting.

Het laatste discussiepunt betrof het historisch bewustzijn in Nederland: kalft dit af? Het geschiedenisonderwijs op basisscholen gebruikt boekjes "die allemaal *Levend verleden* heten" en naar de mening van Blokker meer over vandaag dan over gisteren zeggen. Op de *Academies voor Journalistiek* krijgt geschiedenis, opvallend genoeg, ook weinig tot geen aandacht, of er wordt in de Europese geschiedenis na '45 onderwezen. Pleij beaamde de terreur van de actualiteit. Toch zijn mensen volgens hem ook op zoek naar hun historische identiteit, maar dan op een vrij concrete manier; bij een jubileum van een stad vraagt men zich bijvoorbeeld af hoe mensen zich vroeger kleeadden en wat zij aten en dronken. Van Berkel meende dat het historisch bewustzijn vooral gebruikt wordt als "stoffering van het leven, omdat het leuk is". Toch moet het volgens hem ook historisch verantwoord zijn. De opmerking van H. Beunders dat een gelukkig volk geen geschiedenis heeft werd helaas gevolgd door het signaal van sluiting van het museum en zal over vijf jaar misschien beantwoord worden.

Hiermee was het debat afgelopen. Een vraag die bij het publiek restte was of dit debat niet iets te veel 'stoffering' van de gelegenheid was dan een diepgaand debat. Duidelijk werd wel, dat de vraag naar de hedendaagse

functie van de geschiedschrijving er één is die leeft onder historici. Wij worden geconfronteerd met de vraag wat ons vak is of zou moeten zijn in een tijd waarin op meerdere terreinen het beeld de werkelijkheid heeft vervangen en zowel object (van onderzoek) als subject (de onderzoeker) geproblematiseerd worden. *Spiegel Historiael* koos op deze dag voor een thema dat in de toekomst verder vorm zal krijgen.